

ASPECTE ALE CONTAMINAȚIEI LEXICALE ÎN LIMBA ROMÂNĂ

1. Contaminația. Considerații generale

Considerată de unii lingviști un tip special de analogie în care doi termeni sinonimi se influențează reciproc, dând naștere unei forme hibride, în care se găsesc amestecate elemente ale ambilor termeni inițiali, **contaminația** sau „încrușișarea” reprezintă un fenomen întemeiat pe o asociație paradigmatică de tip semantic [1]. Acest proces este, în primul rând, individual și ocazional, dar, prin repetiție și prin adoptarea de către alți indivizi vorbitori, formele ocazionale rezultate din contaminație se pot generaliza, intrând astfel în uz.

O serie de lingviști (majoritatea străini) identifică *contaminația* cu alte fenomene înrudite, în special cu *etimologia populară* sau cu *analogia* [2]. Cei mai mulți specialiști însă, pornind de la Gilliéron, consideră fenomenele în discuție independente, în sensul că, deși au o cauză comună, punctul lor de plecare este diferit, iar căile lor de producere sunt proprii. O încercare de delimitare a acestor trei fenomene găsim la Purdela, 2006: 334:

„Dacă însă în ceea ce privește analogia, pentru materialul asupra căruia se exercită acțiunea ei este indiferentă asemănarea din punct de vedere sonor sau apropierea din punct de vedere semantic, în ceea ce privește etimologia populară și contaminația, materialul ce suportă acțiunea lor e condiționat de o apropiere fonetică în primul caz și de una semantică în cel de-al doilea”.

Împotriva interpretării contaminației și etimologiei populare ca aspecte ale analogiei se pronunță și Theodor Hristea, care arată că, în vreme ce analogia este aproape exclusiv o asociație formală,

„contaminația e, în primul rând, o asociere semantică, iar etimologia populară e un fenomen de falsă analiză și interpretare etimologică” (Hristea, 2006: 305-306) [3].

Tatiana Slama-Cazacu consideră însă că toate aceste fenomene de influență reciprocă între cuvinte (*analogia*, *contaminația*, *etimologia populară*) au la bază același mecanism și se produc datorită aceluiași cauze, drept care înțelege să le prezinte sub o denumire unică, aceea de *contaminări* (Slama-Cazacu, 1956: 210).

Ca tip de inovație lingvistică, contaminația are, în principiu, un caracter inconștient și, deci, involuntar, cauza principală constituind-o prezența simultană în mintea vorbitorului a două sinonime aflate, în general, cam pe același plan sub raportul importanței și al frecvenței lor în limbă (= într-o *limbă funcțională*). Aceasta nu exclude însă posibilitatea unor contaminații voluntare, ceea ce presupune intenția individului de a crea forme – mai ales lexicale – hibride, în scopul obținerii de efecte stilistice (cf. Philippide, 1894: 82) [4]. Condiția obligatorie și suficientă în cazul oricărui tip de contaminație este înrudirea semantică între cele două unități care se încrușișează [5].

2. Contaminația lexicală

Contaminația propriu-zisă este în primul rând lexicală, dar poate atinge și gramatica (morfologia și, mai ales, sintaxa) [6]. În cadrul **contaminației lexicale** se încrușișează două cuvinte independente (mai rar două variante lexicale [7]) care sunt, de regulă, sinonime sau cvasisinonime) [8], rezultatul fiind un nou cuvânt (sau o variantă lexicală a unuia dintre cuvintele de bază).

Deși, cel mai des, prin contaminație lexicală iau naștere noi cuvinte, nu sunt puține nici cazurile în care elementele nou create trebuie considerate, mai degrabă, simple variante lexicale, în special atunci când forma „hibridă” diferă printr-un singur fonem de unul dintre cuvintele implicate în procesul contaminării. În această situație se află, de pildă,

agor (față de *ogor*), **bologani** (față de *gologani*), **buhurez** (față de *huhurez*), **cotaie** (față de *potaie*), **ivor** (față de *ivâr*), **locaș** (față de *lăcaș*), **acufunda** (față de *cufunda*), **azvârli** (față de *zvârli*) etc. [9].

Acest tip de contaminație acționează cel mai productiv asupra unităților aflate la periferia vocabularului (arhaisme, regionalisme, termeni populari, elemente familiar-argotice, neologisme).

Se pot degaja următoarele tipare [10]:

• **substantiv + substantiv:**

agor < *agru* + *ogor*;
alamă < *aramă* + **lamă* (< it. *lama* „placă de metal”);
aprofunzime < *adâncime* + *profunzime* (eventual și prin analogie cu *aprofunda*);
baborniță < *babă* + *bahorniță* (< scr. *bahornica*);
bereglej < *beregată* + *gâtlej*;
bologani < *bani* + *gologani*;
bolostâncă < *bolovan* + *stâncă*;
brostac < *broască* + *brotac*;
bubat „(pop.) variolă” < *bubă* + *vărsat*;
buhurez < *buhă* + *huhurez*;
buratic „(reg.) broatec” < *bură* + *broatec*;
cazarmament < *cazarmă* + *echipament* (cf. și fr. *casernement*);
cioclonț < *cioc* + *clonț*;
ciortocrap < *ciortan* „crap de talie mijlocie” + *crap*;
coarjă < *coajă* + sl. *kora* „coajă”;
cocostârc < *cocor* + *stârc* [11];
cocobarză < *cocor* + *barză*;
codiriște < *coadă* + *toporiște* „coadă de topor, de coasă, de bici”;
colet < fr. *colis* „pachet” + *pachet*;
cotaie < *cotei* + *potaie*;
dâlmă < *dâmb* + *gâlmă*;
ghijoagă „(reg.) cal bătrân și slab; mârțoagă” < *ghiuț* „bătrân” + *mârțoagă*;
imbold < *impuls* + *bold*;
ivor < *ivâr* + *zăvor*;
otomanlâu < *otoman* + *osmanlâu*;
parizel < *parizer* + *mezel*;
patronașcă „(reg.) cartușieră” < *patronaș* „(pop.) cartușieră” (din germ. *Patrontasche*) + *tașcă* „geantă, tolbă”;
plancardă < *placardă* + *pancartă*;
polițian < *polițist* + *milițian*;
rotocol < *roată* + *ocol*;
stufiș < *stuf* + *tufiș*;
șuiet „(pop.) zgomot slab, monoton” < *șuier* + *vuiet*;
țaică „(reg.) țată” < *țată* + *daică* „dadă, lele”;
țopârlan < *țop* „bădăran, mitocan” + *mârlan*;
uligaie < *uliu* + *gaie*;
văpaită „(pop.) opaiț, lampă” < *văpaie* + *opaiț(ă)*;
zăgaș „(inv.) canal, șanț” < *zăgaz* + *făgaș* / *ogaș*;
zurbaovă < *zurba* + *gâlceavă*.

Interesante sunt și alte exemple oferite de Maria Luiza Purdela, care a urmărit prezența fenomenului în graiurile populare:

acoperemiș (< *acoperământ* + *acoperiș*), *brișceagă* (< *briceag* + *brișcă*), *căbușală* (< *căldură* + *năbușeală*), *chinopastă* (< *chin* + *năpastă*), *ciuștar* „ciubărașul în care se mulg oile și vacile” (< *ciubăr* + *șiștar*), *cocoștac* „cocoasă” (< *cocoasă* + *coștac*; cf. scr. *kostak*), *goangăriță* „buburuză” (< *goangă* + *gărgăriță*), *huligaie* „pasăre de pradă” (< *uliu* [reg. *huliu*] + *gaie*), *muimă* „uimă” (< *moimă* + *uimă*), *vătrătur* „locul casei, împreună cu curtea” (< *vatră* + *bătătură*), *scrâmbiță* (< *scrumbie* + *crângiță*), *stromojac* „saltea umplută cu paie” (< *strujac* „saltea” + *sormojac*; cf. magh. *szalmazsák*) (vezi Purdela, 1968: 335-336).

- **adjectiv + adjectiv:**

bucăliu < *bucălat* + *grăsuliu* / *durduliu*;
crânced < *crud* + *rânced*;
gheboșat < *ghebos* + *cocoșat*;
gingălaș < *gingaș* + *drăgălaș*;
imemoriabil < *imemorabil* + *imemorial*;
jenibil < *jenant* + *penibil* [12];
înfurios < *înfuriat* + *furios*;
nătăfleț < *nătărău* + *fleț*;
nătânt < *nătâng* + *tânt*;
nătântoc < *nătânt* + *dobitoc*;
nenumeroși < *nenumărați* + *numeroși*;
ofticolos < *ofticos* + *tuberculos*;
pititioc < *pitic* + *mititioc*;
schilog < *schilod* + *olog*;
șontrop < *șontorog* + *șchiop*;
zăbăuc < *zăpăcit* + *năuc*.

- **verb + verb:**

acățara < *acăța* + *cățara*;
acufunda < *afunda* + *cufunda*;
azvârli < *arunca* + *zvârli*;
adîmăgi < *ademeni* + *amăgi*;
cioroboti < *ciorovăi* + *roboti*;
furgăsi < *fura* + *găsi*;
furlua < *fura* + *lua*;
îmbucătăți < *îmbucăți* + *înjumătăți*;
încolățaci < *încolăci* + *împletici*;
îngăimăci < *îngăima* + *buimăci* / *zăpăci*;
năbări < *năvăli* + *tăbări*;
schelălăi < *schilăvi* „*schilodi*” + *chelălăi*;
spârtica < *spinteca* + *sfârteca*;
uimăci < *uimi* + *buimăci*;
zdrumica < *zdrobi* + *dumica*.

O situație interesantă avem în cazul verbelor **merge** (< lat. *mergo*, *-ere*) și *cure* „*curge*” (< lat. *curro*, *-ere*), din încrucișarea cărora au rezultat două verbe hibride: **mere** „*merge*” și **curge**. Din punctul de vedere al limbii literare, raportul formelor etimologice cu cele contaminate este diferit în cele două cazuri. Astfel, în vreme ce forma **merge** – originară – circulă în limba literară, iar forma contaminată, **mere**, are o circulație regională, în cazul lui **cure** lucrurile stau exact invers, căci această formă, etimologică, se suprapune peste aria lui **mere**, în vreme ce forma hibridă **curge** și-a consolidat poziția în limba literară.

Un caz aparte de contaminație lexicală îl reprezintă încrucișările cu tentă latinistă de tipul:

război (din sl. *razboj*) + lat. *bellum* > *răzbel*;
lat. *mos*, *moris* + *nărav* (din sl. *naravŭ*) > *morav*;
lat. *locus* (> rom. *loc*) + *lăcui* (din magh. *lákni*) > *locui*;
locus + *lăcaș* (din magh. *lakás*) > *lăcaș*.

În cazul contaminației lexicale, cele două cuvinte care se încrucișează aparțin, adesea, aceleiași clase lexico-gramaticale (situație impusă, practic, de raportul semantic de sinonimie sau cvasisinonimie existent între termeni). Excepțiile sunt rare (vezi exemplul **locui**, oferit mai sus), dar și atunci putem vorbi de apartenența cuvintelor la aceeași sferă semantică:

borteli < *bortă* „*gaură*, *scorbură*” + *sfredeli*;
hojbăi „*a cotrobăi*, *a scotoci*” < *hojma* „*continuu*, *mereu*” + *bojbăi* „*bâjbăi*”;
putregai < *putred* + *mucegai*;
zdrăngănel „(reg.) *clopoțel mic și rotund*; *zurgălău*” < *zdrăngăni* + *clopoțel*;
aliniat „*paragraf*” < *alinia* + *alineat*.

În mod cu totul excepțional, contaminația se poate produce între două cuvinte aflate în relație de antonimie. Un exemplu în acest sens este **balaoacheș** „(om) *negricios*, *oacheș*; epitet

dat unui țigan" < **bălai** „blond” + **oacheș** „brun, brunet, negricios” (cf. mai jos hibrizi ca *ciorumbel* sau *privighicioară*).

Din punct de vedere diacronic, diatopic, diastratic, ca și al raportării la normele limbii literare, exemplele citate până aici nu stau pe același plan. Astfel, în timp ce forme ca **bucăliu**, **cioroboti**, **dălmă**, **încolătăci**, **năbări**, **otomanlău**, **răzbel**, **zăgaș**, **zdrumica**, **zurbavă**, **gingălaș** sunt învechite (și, eventual, populare sau regionale), altele, ca **alamă**, **azvârli**, **cazarmament**, **colet**, **imbold**, **morav(uri)**, **aliniat**, **putregai** sunt actuale (și generale). De asemenea, o bună parte dintre contaminațiile lexicale au caracter regional (și / sau popular): **buratic**, **cocobarză**, **codiriște**, **ghijoagă**, **patronașcă**, **țaică**, **uligaie**, **pitițoc**, **borteli**, **îmbucătăți**, **îngăimăci**, **nătânt**, **uimăci**, **hojbăi**, **șontrop** (vezi și exemplele citate după Purdela, 1968) [13]. Cât privește corectitudinea lingvistică, unele forme sunt literare: **azvârli**, **alamă**, **cazarmament**, **cocostârc**, **colet**, **imbold**, **rotocol**, **locui**, **locaș**, **putregai**, în vreme ce altele sunt respinse de normele exprimării corecte (fiind înregistrate, eventual, ca variante): **acătăra**, **aprofunzime**, **buhurez**, **cotaie**, **ivor**, **parizel**, **plancardă**, **polițian**, **crânced**, **imemoriabil**, **nenumeroși**, **ofticolos**. În fine, câteva creații sunt marcate ca familiare și chiar argotice (unele dintre ele fiind chiar susceptibile de a fi produse cu intenție): **balaoacheș**, **bereglej**, **bolostâncă**, **cioclont**, **ciortocrap**, **jenibil**, **înfuriș**, **nătântoc**, **furgăși**, **furlua**, **spârtica**.

Așa-numitele *contaminații voluntare* sau **hibrizi lexicali**, pe care unii autori îi tratează în afara contaminației propriu-zise, se disting, în primul rând, prin faptul că termenii care se încrucișează nu respectă „condiția” înrudirii semantice [14], iar, în al doilea rând, tocmai prin caracterului lor voluntar, intenția stilistică a vorbitorului fiind evidentă și constituind, practic, principalul motor al producerii acestor hibrizi.

În bibliografia problemei se distinge excelentul studiu al lui Constantin Dominte, *Substituția lexicală voluntară în vorbirea neformală* (apărut în FD, nr. IX pe anul 2000, p. 91–115), care enumeră hibridul lexical printre tipurile de substituție lexicală voluntară (cel de-al șaptelea și ultimul tip), fenomen pe care-l definește astfel:

„Folosirea în mod intenționat, de către vorbitor, într-un context dat, a unui lexem (substituent) în locul altuia (substituit), cu care nu are, de regulă, nimic comun, din punct de vedere semantic, având, în schimb, în comun cu acela fie începutul, fie sfârșitul fonetic, fie pe ambele, iar mai rar – una sau câteva secvențe fonice mediane și, foarte rar, având în comun întregul corp fonetic” (Dominte, 2000: 98).

Spre deosebire însă de celelalte tipuri de substituții lexicale, în care rezultatul e un cuvânt preexistent în limbă, hibrizii constituie formațiuni „noi”, fără pre existență în limbă. Acest aspect îl face pe autorul studiului să considere hibrizii lexicali mai degrabă o specie marginală în raport cu fenomenul substituției propriu-zise. În plus, C. Dominte atrage atenția că hibrizii lexicali nu trebuie tratați ca „deraieri lexicale”, arătând că însuși Al Graur, care a vorbit prima oară la noi despre fenomenul deraierii lexicale (vezi Graur, 1970) a exclus hibrizii dintre cazurile de „deraiere”. Pe de altă parte, Dominte precizează că rezultatele „hibridării” lexicale, implicând în grade variate o încrucișare fonetică, nu sunt tocmai străine de *contaminare* sau de *paretimologie* (i.e. etimologie populară) (vezi Dominte, 2000: 99).

Ilustrăm acest aspect al contaminației cu următoarele exemple, majoritatea aparținând limbajului familiar-argotic (asumat de către tineri sau de o anumită categorie de publiciști și scriitori ce manifestă inventivitate lexicală), dintre care unele sunt creații *ad-hoc*, cu atestări minime sau chiar unice [15]: **sticlism** (o alterare a lui *ciclism* sau o posibilă creație prin analogie cu acesta pornind de la rădăcina *sticlă*, termenul nou creat desemnând într-un fel „activitatea” celor cu propensiuni bahice), **halbere** (o creație ciudată, posibilă încrucișare între *halbe* și *bere*, fără a exclude însă și o apropiere formală de *haltere*), **țuicomicină** (*țuică*, băutură tare, recomandată a fi băută ca medicament; terminația este analogică, extrasă din denumirea unor soluții medicamentoase precum *canamicină*, *neomicină*, *streptomycină*, *eritromicină* etc.), **falimentară** (*faliment* + *alimentară*), **țopârlaș** (formație glumeată, o combinație între *țopârlan* și *laș*), **privighicioară** și **ciorumbel** (aprecieri malițioase la adresa unei persoane aparținând unei anumite etnii, prin hibrizi oarecum oximoronic, rezultați din încrucișarea substantivului *cioară*

cu *privighetoare*, respectiv *porumbel*), **alfabecedar** [16] (*alfabet* + *abecedar*), **stresiune** (*stres* + *sesiune*), **crocofant** [17] (creatură imaginară rezultată din încrucișarea unui *crocodil* cu un *elefant*; în sens figurat, persoană cu concepții de viață demodate sau cu idei retrograde), **distramic** (cuvânt inventat rezultat din combinația dintre **distractiv** + **dinamic**, adjectivul a fost folosit într-un pliant publicitar pentru a descrie calitățile autoturismului Nissan, modelul Micra [18]), **romgleză** (*română* + *engleză*; termen peiorativ care denumește jargonul de factură englezească de care abuzează unele persoane [19]), **rumaniolă** (noua „limbă” vorbită de românii „spaniolizați”), **romârcană** (*română* + *ameicană*) [20], **scriitorinc** (*scriitor* + *ornitorinc*) [21] etc.

Alte exemple găsim în bibliografia problemei:

animabil, din *animal* + *amabil*; *autopasul*, din *autobuz* + *pas*; *banchior*, din *bancher* + *chior*; *cașcaval*, din *cașcaval* + *cavaler*; *felicitoruri*, din *felicități* + *tocuri*; *scrumbieră*, din *scrumbie* + *scrumbieră*; *trampicioarele*, din *tramvai* + *picioare* etc. (Graur, 1970: 161-162); *cucurriculum*, din *cucurigu* + *curriculum*; *geogravarză*, din *geografie* + *varză*; *mateoftică*, din *matematică* + *oftică*; *tembelizor*, din *tembel* + *televizor* etc. (Dominte, 2000: 109). O serie de exemple sunt citate din diferiți scriitori: *eșeteracota*, din *eșetera* (lat. *et caetera*) + *teracotă* (Caragiale, apud Hristea, 1968: 272); *nepurcele*, din *nepoate* + *purcele*, prin analogie cu *nepoțele* (Creangă), *telegrabnică*, din *telegramă* + *grabnică* (Sadoveanu, apud Hristea, 1968: 272), *patrihoți*, din *patrioți* + *hoți* (Alecsandri, apud Dominte, 2000: 109).

Un tip aparte de contaminație lexicală (voluntară), pe care l-am putea numi **contaminație onomastică**, presupune intersectarea a două nume proprii (adesea antroponime, mai rar toponime) între referenții cărora există o legătură reală sau doar presupusă de către vorbitor, rezultatul la nivelul expresiei fiind un hibrid onomastic în care se împletesc fragmente aparținând celor două nume. Este un spațiu al jocului lingvistic produs cu intenție stilistică, mai ales în limbajul publicistic. Putem identifica următoarele subtipuri:

▪ **contaminația antroponimică:**

Dinu Păturică + *Dinu Patriciu* > **Dinu Păturiciu**

Ex.: *Toate au un final, domnule Dinu Păturiciu și celialți ciocoi* (www.buhnici.ro);

Traian Băsescu + *Emil Boc* > **Traian Boc** (aluzie la presupusa obediență a prim-ministrului Emil Boc față de președintele Traian Băsescu, considerat în presă a fi liderul *de facto* al Guvernului și al partidului de guvernământ PDL. Inițial, se pare că a fost vorba de o eroare de exprimare a senatorului PDL Anca Boagiu, cu ocazia unei întâlniri de la Galați)

Ex.: *Liderul PNL Emilian Frâncu compară România Guvernului Traian Boc cu Belarusul lui Lukașenko* (www.observatordevalcea.ro);

Ronaldo + *Dică* > **Ronaldică** (poreclă dată jucătorului stelist Nicolae Dică pentru evoluțiile asemănătoare cu cele ale jucătorului brazilian Ronaldo)

Ex.: *500 de sicilieni l-au aclamat pe cel care a fost „Dicano” în Ghencea, de ieri fiind rebotezat după rit brazilian, RonaldICĂ (sic!)* (www.prosport.ro);

Bănel + *Ronaldinho* > **Bănelinho** (poreclă dată jucătorului stelist Bănel Nicolită, simpatizat de suporterii și apreciat pentru capacitatea sa de efort fizic, dar și pentru unele execuții ingenioase, comparabile cu cele ale mult mai celebrului fotbalist brazilian Ronaldinho)

Ex.: *Astfel, pentru suporterii „Bălănel” a redevenit „Bănelinho”, stelistul părănd să fi depășit în sfârșit pasa proastă în care s-a aflat la începutul sezonului* (www.prosport.ro).

Numeroase sunt însă cazurile în care contaminația se produce între un nume propriu și un apelativ (mai rar, un adjectiv) care face trimitere la o anumită trăsătură (constatată obiectiv sau subiectiv) a persoanei ce poartă numele respectiv. Marcă a unui exces de familiaritate, acest procedeu se aplică mai ales personalităților zilei: oameni politici, persoane publice, vedete, actori, cântăreți, sportivi etc. [22]:

berbec + *Becali* > **Berbecali** (poreclă a lui Gigi Becali, politician român, om de afaceri și patron al echipei Steaua, care în tinerețe a fost cioban)

Ex.: *A fost suficient ca la meciul U Cluj - CFR Cluj să fie delegat un arbitru care să nu fluiera după indicațiile venite de la stâna lui **Berbecali** (optimvs.wordpress.com);*

vodcă (votcă) + Văcăroiu > **Vodcăroiu** (scris și **Votcăroiu**) (porecla lui Nicolae Văcăroiu, fost prim-ministru și președinte al Senatului României, membru PSD – aluzie la presupusul obicei al acestuia de a consuma alcool)

Ex.: *Senatorii lui **Votcăroiu** vor ca țuica să nu mai fie accizată!* (blog.gardianul.ro);

șpagă + Agat(h)on > **Șpagaton** (porecla lui Dan Matei Agathon, ministrul turismului în guvernarea PSD, suspectat de corupție mai ales din cauza proiectului „Dracula Park”)

Ex.: *Marea realizare a ministrului **Șpagaton** a fost legată de plecarea firmelor de turism germane - TUI, Nekerman etc, care s-au dus în Bulgaria (www.curentul.ro);*

cherestea + Verestoy > **Chereștoi** (poreclă pentru Verestoy Attila, liderul grupului UDMR din Senat, cu referire la afacerile cu cherestea desfășurate de multimilionarul minoritar de etnie maghiară)

Ex.: *După ce senatorul UDMR Verestoy Attila, poreclit **Chereștoi**, a despădurit aproape complet județele Covasna și Harghita ... (www.ziarul-ziarul.com).*

▪ **contaminația toponimică:**

Brăila + Galați > **Brailați** (denumire propusă, alături de altele precum **Braigal** sau **Galbrai**, pentru un posibil viitor megalopolis care ar reuni orașele vecine Brăila și Galați)

Ex.: *Sper să se unească cele 2 orașe sub numele de GALAȚI !!!! Alte nume precum "Braigal", "**Brailați**", "Galbrai" sunt ridicole!!!! Corect este ca orașul mai mare să înghită orașul mai mic (www.gandul.info);*

Iași + Washington > **Iashington** (numele unei conferințe internaționale organizate anual de AIESEC Iași în colaborare cu un număr de parteneri străini, în scopul promovării multiculturalității și dezvoltării profesionale; cf. situl www.iashington.org).

Mai rar, contaminația se poate realiza între un nume de persoană și unul topic: **Ceaușima** „poreclă ironic-amară dată capitalei București, din care largi zone cu arhitectură monumentală au fost supuse în anii '80 furiei demolatoare a lui Ceaușescu” < *Ceaușescu + Hiroshima*:

*Sute de case au fost dărâmate, o suprafață importantă purta haina spulberării, în ceea ce, cu un umor amar bucureștenii numeau pe atunci **ceaușima**” (facultate.regielive.ro).*

Interesant este că această creație hibridă a intrat deja în enciclopediile electronice des accesate pe internet, cum ar fi Wikipedia, Wapedia sau VisWiki. Iată cum sună definiția de pe Wikipedia (versiunea engleză), de unde reținem și o extensie semantică a termenului, aceea de „urbanism defectuos și haotic, cu impact negativ asupra mediului”:

*„**Ceaușima** ("**Ceaushima**") is a vernacular word construction in Romanian, sarcastically linking Ceaușescu to Hiroshima. This portmanteau term was sometimes coined in the 1980s to describe the huge urban areas of Bucharest torn down on the orders of President Ceaușescu, comparing the results with the nuclear attack on Hiroshima. It has also been used by persons not residing in Bucharest to describe other "misdeeds" of Ceaușescu, not linked to the demolition of Bucharest, such as intense pollution in the Transylvanian city of Copșa Mică” (http:// en.wikipedia.org).*

Probabil prin analogie cu **Ceaușima** (termen a cărui vechime e de aproape 30 de ani), s-au produs ulterior (însă tot în perioada comunistă, când una dintre temele preferate de politică externă era lupta împotriva „cursei înarmărilor”, respectiv împotriva arsenalului nuclear acumulat de marile puteri ale lumii) și contaminațiile **Euroshima** (< *Europa + Hiroshima*) și **Terrashima** (< *Terra + Hiroshima*), pentru a sugera pericolul ce plana asupra Europei, respectiv asupra Terrei, care ar fi putut avea aceeași soartă ca Hiroshima, în urma a unui posibil război atomic (vezi Dimitrescu, 1997 și eadem, 2000-2001: 95-97).

Numele fostului dictator comunist este implicat și într-o altă contaminație onomastică cu caracter ironic, și anume **Ceauschwitz** (scrisă și *Ceaușwitz* sau *Ceauschwitz*) < *Ceaușescu* + *Auschwitz*. Semnificația acestui hibrid lexical, transparentă, în primul rând, datorită încărcăturii simbolice a toponimului, face aluzie la regimul de teroare, cu accente de genocid, instituit în România de dictatura ceaușistă, una dintre formele aberante de manifestare a acestui genocid fiind înfometarea populației prin aplicarea unui așa-numit program de „alimentație rațională”. Această semnificație se relevă chiar în următoarele contexte din care am și selectat termenul:

Pe vremuri Bucurestiului i se spunea Ceauschwitz – aluzie la intentiile exterminatoare ale lui Ceausescu (<http://stiri.rol.ro>).

Am auzit că, pe vremuri, țara voastră se numea Ceauschwitz! Din nefericire, acum întreaga lume a devenit Ceauschwitz, un țărâm întunecat, sinistru, însă sistemul are grijă să ascundă acest lucru (<http://www.hgwells.ro>).

Se termina epoca relaxării și prosperității, începea epoca returnării idioate a datorilor, se simțeau lipsurile alimentare, venea timpul pentru cozi la alimente (banc de epocă, cu propunerea de schimbare a denumirii orașelor: Iași să se numească Fomidava, Timișoara să fie numită Fugidava iar Bucureștii să fie Ceaușwitz) (www.impact-est.ro) [23].

3. Concluzii

Asociată sau subsumată de unii fenomenelor înrudite (analogia, etimologia populară), considerată fenomen independent de alții, contaminația este departe de a reprezenta un fenomen lingvistic minor sau marginal, fiind frecvent întâlnit în vorbirea populară și regională, ca și la nivelul vorbirii informale. Atestările, tot mai numeroase în ultima vreme (majoritatea provenind din zona mass-mediei și a mediilor electronice de informare), de forme lexicale hibride ne îndreptățesc să afirmăm că ne aflăm înaintea unui fenomen lingvistic „viu”, care ar trebui, poate, să beneficieze de mai multă atenție din partea specialiștilor, și în special a lexicologilor și lexicografilor. Mai mult decât atât, faptul că acest fenomen se pretează și la creații voluntare, face din contaminație un procedeu cu potențial stilistic important. De altfel, unii lingviști definesc contaminația (în aspectul său cel mai important, care este cel lexical) drept un procedeu secundar de formare a cuvintelor (cf. Șerban – Evseev, 1978: 280; Zugun, 2000: 149; Groza, 2004: 114) [24].

Atât contaminația involuntară, cât și cea produsă intenționat reprezintă, până la urmă, forme de manifestare ale principiului creativității limbajului, având punctul de plecare, ca și în cazul etimologiei populare sau al analogiei, în „spiritul asociativ” al vorbitorilor, care nu rămân indiferenți dinaintea materialului lingvistic cu care operează, iar această realitate se reflectă atât în modul în care ei grupează unitățile limbii, cât și cu ocazia întrebuirii acestor unități în vorbire [25]. Vorbitorii au conștiința deplină a relațiilor sistematice ale limbii, ceea ce le înlesnește o bună orientare în planul „creației lingvistice”, ei „nu sunt numai transmițători pasivi ai unor evoluțiuni de limbă întâmplare în afară de ei, ci sunt plămăditori activi ai graiului, reacționând, ca observatori neobosiți, în mod conștient, față de inovațiile ce li se transmit și fiind ei înșiși centre de energie inovatoare” (Pușcariu, 1994: 347).

„Omul cunoaște și în același timp gândește și simte, stabilește analogii inedite în intuiție și în expresie, analogii care conțin și manifestă modul său specific de a lua contactul cu realitatea [...]. În fiecare moment se manifestă ceva care a existat deja și ceva care n-a existat niciodată înainte: o inovație în forma cuvântului, în folosirea lui, în sistemul său de asociații. Această schimbare continuă, această năzuință neîntreruptă de creație și de re-creație (...) este tocmai ceea ce numim realitatea limbajului” (Coșeriu, 2000-2001: 32-33).

NOTE

- [1] O serie de lingviști (majoritatea străini) identifică *contaminația* cu alte fenomene înrudite, în special cu *etimologia populară* sau cu *analogia*. Cei mai mulți specialiști însă, pornind de la Gilliéron, consideră fenomenele în discuție independente, în sensul că, deși au o cauză comună, punctul lor de plecare este diferit, iar căile lor de producere sunt proprii.

- [2] Sextil Pușcariu scria, de pildă, că „...« analogie », « contaminare » și « etimologie populară » sunt numiri care exprimă cu alți termeni uneori aceleași fenomene lingvistice fără ca să ne lămurească asupra unor linii mari ce pot fi distinse în elaborarea materialului sonic al limbii din partea creierului nostru” (Pușcariu, 1994: 332-333). Aceste trei fenomene sunt, de altfel, menționate în numeroase lucrări de specialitate ca fiind cele mai importante forme de manifestare „nesistematică” a analogiei ca mecanism lingvistic: „La contamination et l’*étymologie* populaire ne sont que des formes particulières d’analogie” (Ferdinand Brunot și Charles Bruneau, *Précis de grammaire historique de la langue française*, ed. a III-a, 1964, apud Hristea, 2006: 306).
- [3] Pentru delimitarea contaminației de etimologia populară, vezi și Seche, 1956: 30-35, de unde reținem și următoarea definiție a fenomenului de care ne ocupăm aici: „Combinarea a două cuvinte, sintagme sau propoziții, asemănătoare sau nu între ele, ca formă, dar aproape întotdeauna înrudite semantic, ducând la formarea unui cuvânt nou, a unei sintagme sau propoziții noi, - și care se produce involuntar sau cu voință” (p. 34).
- [4] Unii specialiști fac distincția între *contaminația propriu-zisă* (totdeauna involuntară) și *contaminația intenționată*, pe care o mai numesc, eventual, *deraiere lexicală* (vezi ELR, p. 138, s.v. *contaminare*; cf. și Graur, 1970: 20) sau *hibrid lexical* (cf. Dominte, 2000: 98).
- [5] Cf. și Hristea, 2006: 297: „O... condiție care trebuie îndeplinită pentru a putea vorbi de contaminație este existența obligatorie a unor afinități de ordin semantic între cei doi termeni care se încrucișează. Aceste afinități pot merge, uneori, până la sinonimia totală sau numai aproximativă”.
- [6] În funcție de nivelul limbii la care plasează unitățile, deosebim mai multe tipuri de contaminație: lexicală, frazeologică, lexico-frazeologică, morfologică, sintactică, fonetică, grafică (pentru tipurile de contaminație din limba română, vezi Hristea, 2006: 307-325).
- [7] Theodor Hristea oferă, în acest sens, exemplele *personajii* și *pasajii*, în care se combină două forme de plural (*personaje* + *personajii*, respectiv *pasaje* + *pasajii*) ce corespund unor singulare diferite: *personaj* și *pasaj* (forme literare), față de *personajiu* și *pasajiu* (variante învechite) (Hristea, 2006: 302-303).
- [8] În cazul contaminației lexicale, înrudirea semantică trebuie luată într-un sens mai larg, în ea fiind inclusă și asociația de idei, precum și așa-numitele „configurații asociative” de tip semantic (vezi Seche, 1956: 33). Cf. Hristea, 2006: 299: „[...] chiar dacă nu sunt întotdeauna sinonime, cele două elemente lexicale.
- [9] Cf. Hristea, 2006: p. 310: „[...] atunci când sensul hibridului este identic cu al unuia dintre cei doi termeni care se contaminează și când, în procesul încrucișării, un cuvânt împrumut de la celălalt un singur fonem, nu avem niciun temei serios să vorbim de apariția unei noi unități lexicale. În astfel de cazuri, ne aflăm în fața unor simple variante lexicale, subordonate direct numai unuia dintre cei doi termeni care se încrucișează”.
- [10] Exemplele au fost selectate, în mare parte, din Purdela, 1968: 33-336, Seche, 1956: 31-32, Pușcariu, 1976: 21, Hristea, 1968: 337, Hristea, 2006. Alte exemple au fost extrase personal, pe baza materialelor lexicografice (DEX '98, DLR, MDA) sau culese din limbajul vorbit.
- [11] În FCLR. I: IX, contaminațiile de tipul *rotocol*, *cocostârc cocobarză*, *ulișaiie* ș.a., care au luat naștere prin juxtapunerea a doi termeni sinonimi, sunt numite „compuse tautologice” (cf. Hristea, 2006: 301, care afirmă că, în cazul acestora, mai potrivită ar fi denumirea de „compuse pleonastice”).
- [12] Formație recentă, întâlnită însă frecvent în argoul tinerilor, mai ales pe internet: *Ai văzut ce jenibili sunt tinerii de la universitate care vin și te vrăjesc să le dai un ban* (www.123urban.ro).
- [13] Contaminațiile cu statut de regionalisme lexicale se produc, de regulă, în zonele de contact a două arii dialectale, acolo unde vorbitorii, familiarizați, în chip firesc, cu ambele graiuri sau dialecte, încrucișează relativ ușor două sinonime folosite pentru aceeași noțiune, rezultatul fiind apariția unor forme de tipul celor citate (cf. Hristea, 2006: 308).
- [14] „Când această condiție nu este satisfăcută, trebuie găsită o altă explicație pentru ceea ce ne face impresia a fi rezultatul unei « contaminări »” (Hristea, 2006: 297).
- [15] Caracterul lor de „efemeride” lexicale le face, cel puțin deocamdată, inapte să fie reținute în lucrările lexicografice de interes general.
- [16] Titlul unei cărți de Paul Goma, un dicționar de cuvinte inexistente, inventate, majoritatea rezultate din îmbinarea altor cuvinte. Iată câteva exemple: *abandomnișoară* „singurică, 'mnișorică”, *babaclava* „fostă funcționară pe tărâm de harem”, *doriental* „dor care ne cheamă la dorigini - cam prin Anatolia de azi”, *ovinocență* „starea mielului”, *jalbină* „albina care zboară cu jalbe”.
- [17] Termen folosit prima oară de Andrei Pleșu.
- [18] Alte cuvinte create pentru această reclamă au fost: *antrecil* - rezultat din *antrenant* + *facil*; *comos* - o încrucișare între *compact* + *spațios*; *istil* - îmbină cuvintele *isteț* + *util*; *spigur* - termen în care se împletesc *spontan* + *sigur*; *simplogie* - rezultat din contopirea dintre *simplicitate* + *tehnologie* etc.
- [19] Probabil că trebuie luat în calcul și modelul oferit de fr. *franglaise* (o încrucișare între *française* și *anglaise*).

- [20] „Limba românilor aflați în America la prima și la a doua generație" (din articolul *Povești româncane nemuritoare* semnat de Ovidiu Rădulescu, în revista „Lumea”, nr. 11/2003).
- [21] Cuvânt inventat de criticul Dan C. Mihăilescu și folosit pentru titlul cărții sale, *Scritorinul*.
- [22] Dacă menținem distincția pe care am încercat-o mai sus, între contaminații propriu-zise și hibridii lexicali (sau pseudo-contaminații), este evident că aici avem a face mai degrabă cu niște substituții lexicale voluntare în forma hibridilor lexicali.
- [23] Apărut inițial în contextul folclorului politic subteran autohton, termenul *Ceauschwitz* e înregistrat și într-un raport asupra comunismului din România, elaborat (în limba engleză) ca proiect de cercetare de Vladimir Tismăneanu și dat publicității în septembrie 1989, sub titlul *The Tragicomedy of Romanian Communism* (vezi textul acestui raport online, la www.ucis.pitt.edu/nceer/1989-903-04-2-Tismaneanu.pdf).
- [24] Calificativul „secundar” atribuit unor procedee ca trunchierea, contaminația, condensarea lexico-semantică ș.a. se justifică prin productivitatea mai redusă și lipsa caracterului sistematic al acestora, prin comparație cu procedee ca derivarea (în primul rând), compunerea și conversiunea, socotite „principale”.
- [25] „Omul nu întrebuițează fără critică instrumentele de care se servește zilnic; el face reflexii asupra lor, le analizează, le judecă” (Pușcariu, 1976: 17).

BIBLIOGRAFIE ȘI ABREVIERI

- Coșeriu, Eugeniu (2000-2001). *Creația metaforică în limbaj*, în „Dacoromania”, serie nouă, V- VI, p. 11-33.
- Dicționarul explicativ al limbii române* (1998). București: Editura Univers Enciclopedic (=DEX '98).
- Dimitrescu, Florica (1997). *Dicționar de cuvinte recente*, ediția a II-a. București: Editura Logos (=DCR 2).
- Dimitrescu, Florica (2000-2001). *Elemente japoneze recente în limba română*, în „Dacoromania”, serie nouă, V-VI, p. 79-107.
- Dicționarul limbii române*. Serie nouă. M și urm. (1965 și urm.). Academia Română (=DLR).
- Dominte, Constantin (2000-2001). *Substituția lexicală voluntară în vorbirea neformală. Considerații teoretice generale și de ordin etimologic pentru o lingvistică a vorbirii*; în „Fonetica și dialectologie”, XIX, p. 91-115.
- Sala, Marius coord. (2001). *Enciclopedia limbii române*. București: Editura Univers Enciclopedic (=ELR).
- Formarea cuvintelor în limba română*. Vol. I *Compunerea* (1970). București: Editura Academiei (=FCLR. I).
- Graur, Al. (1970), *Deraieri lexicale*, în vol. Al. Graur, *Scrieri de ieri și de azi*. București: Editura Științifică, p. 160-167.
- Groza, Liviu (2004). *Elemente de lexicologie*. București: Humanitas Educațional.
- Hristea, Theodor (2006). *Contaminația în raporturile ei cu etimologia populară*, în volumul omagial *Antic și modern*, în onorarea Luciae Wald, volum coordonat de Ana-Cristina Halichias în colaborare cu Tudor Dinu. București: Humanitas, p. 295-327.
- Hristea, Theodor (1968). *Probleme de etimologie*. București: Editura Științifică.
- Micul dicționar academic*. Vol. I-IV (2004). București: Editura Univers Enciclopedic (=MDA).
- Philippide, Alexandru (1894). *Istoria limbii române*. Volumul întâi *Principii de istoria limbii*. Iași: Tipografia Națională.
- Purdela, Maria-Luiza (1968). *Contaminația în graiurile populare*, în CL, XIII, nr.2, p. 333-339.
- Pușcariu, Sextil (1976). *Limba română*. Vol. I *Privire generală*. București: Editura Minerva.
- Pușcariu, Sextil (1994). *Limba română*. Vol. II *Rostirea*. București: Editura Academiei.
- Seche, Luiza și Seche, Mircea (1956). *Despre etimologia populară și contaminație*, în LR, V, nr. 1, p. 25-35.
- Slama-Cazacu, Tatiana (1956). *Observații și cercetări experimentale cu privire la „contaminări”*, în SCL, VII, nr. 3-4, p. 207-233.
- Șerban, Vasile și Evseev, Ivan (1978). *Vocabularul românesc contemporan. Schiță de sistem*. Timișoara: Editura Facla.
- Zugun, Petru (2000). *Lexicologia limbii române*. Iași: Editura Tehnopress.

ABSTRACT

The purpose of our paper is to describe and illustrate the mechanism of lexical blending or contamination (cf. germ. Kontamination, rom. contaminație) in Romanian. Blending, often considered a type of non-systematic analogy, represents a complex linguistic phenomenon that consists in the development of a morphological “compromise” between two forms (usually notional words) with identical or similar meaning which are perceived as being in some kind of competition with each other. The result is a lexical hybrid that contains elements belonging to both primary units. The phenomenon in its essence and most typical manifestations has an unconscious and occasional character, but it may also come with intentional creations for expressive purposes, as it is proved by a number of hybrid forms registered in informal speech and slang, as well as in mass-media language.